

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego

z dnia 14 stycznia 2004 r.

III PZP 11/03

Przewodniczący Prezes SN Walerian Sanetra, Sędziowie SN: Teresa Flemming-Kulesza, Beata Gudowska, Zbigniew Hajn (współsprawozdawca), Jerzy Kwaśniewski, Zbigniew Myszka, Barbara Wagner (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym w dniu 14 stycznia 2004 r. sprawy z powództwa Genowefy B. przeciwko Polskim Kolejom Państwowym Spółce Akcyjnej Dyrekcji Przewozów Pasażerskich w W. Zakładowi w L. o odprawę, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego przez skład trzech sędziów Sądu Najwyższego postanowieniem z dnia 29 lipca 2003 r. [...]

„Czy prawo do jednorazowej odprawy pieniężnej określonej w art. 48 oraz 49 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” (Dz.U. Nr 84, poz. 948 ze zm.) przysługuje pracownikom, z którymi rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło w okresie od dnia 1 stycznia 2000 r. do dnia wejścia w życie tej ustawy ?”

p o d j ą ł uchwałę:

Prawo do jednorazowej odprawy pieniężnej określonej w art. 48 i art. 49 ustawy z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” (Dz.U. Nr 84, poz. 948 ze zm.) przysługuje tylko pracownikom, z którymi rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło po dniu wejścia ustawy w życie.

U z a s a d n i e

Stan faktyczny sprawy, na tle rozpoznania której zostało sformułowane zagadnienie prawne przekazane powiększonemu składowi Sądu Najwyższego do roz-

strzygnięcia, nie jest skomplikowany. Genowefa B. była zatrudniona w PKP - Zakładzie Przewozów Pasażerskich w L. od 16 listopada 1987 r. do 31 stycznia 2000 r. na stanowisku kasjera, a następnie starszego kasjera biletowo - bagażowego. Umowa o pracę została z nią rozwiązana w związku z redukcją zatrudnienia z przyczyn ekonomicznych na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 112, poz. 980 ze zm.), powoływanej dalej jako „ustawa o zwolnieniach grupowych”. Powódce wypłacono, na podstawie art. 8 tej ustawy, odprawę w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia za pracę oraz, na podstawie Paktu gwarancji pracowniczych w okresie II etapu restrukturyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe”, rekompensatę pieniężną w kwocie 5.186,48 zł, równoważną sześciomiesięcznemu wynagrodzeniu za pracę, obliczonemu jak ekwiwalent za urlop wypoczynkowy. Łącznie powódka otrzymała z tego tytułu od pracodawcy 9.991, 68 zł.

W dniu 27 października 2000 r. weszła w życie ustawa z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” (Dz.U. Nr 84, poz. 948 ze zm.), powoływana dalej jako „ustawa”. Zgodnie z art. 48 tejże ustawy, pracownicy PKP lub PKP S.A., z którymi rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło w latach 2000 - 2002 z przyczyn dotyczących zakładu pracy, a którzy nie spełniają warunków umożliwiających uzyskanie prawa do emerytury, urlopu kolejowego lub świadczenia przedemerytalnego, mają prawo do jednorazowej odprawy pieniężnej. Warunkiem nabycia prawa do tego świadczenia jest zatrudnienie w PKP nieprzerwanie co najmniej pięć lat (art. 50 ust. 1). Otrzymanie odprawy wyłącza prawo do odprawy przewidzianej w art. 8 ust. 1 ustawy o zwolnieniach grupowych, a także do wszelkich innych świadczeń z tytułu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy (art. 50 ust. 3). Wysokość odprawy została uzależniona od stopy bezrobocia na obszarze powiatu, gdzie pracownik ma stałe miejsce zamieszkania (art. 49).

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Zamościu wyrokiem z dnia 31 grudnia 2001 r. [...] zasądził od PKP SA Dyrekcji Przewozów Pasażerskich w W. - Zakładu Przewozów Pasażerskich w L. na rzecz Genowefy B. kwotę 20.008, 32 zł. W motywach orzeczenia Sąd stwierdził, że wprawdzie ustawa o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” weszła w życie po

rozwiązaniu z powódką stosunku pracy, ale art. 3 k.c. dopuszcza wsteczne działanie ustawy, gdy wynika to z jej brzmienia lub celu. Przepisy art. 48 - 50 ustawy przyznają prawo do jednorazowej odprawy pracownikom, z którymi stosunek pracy ustał w latach 2000 - 2002. Ich treść wskazuje zatem, że mają one zastosowanie do zdarzeń zaistniałych zarówno przed jak i po wejściu ustawy w życie. Za wstecznym działaniem ustawy przemawia, zdaniem Sądu, także jej cel - jednakowe ukształtowanie wysokości odpraw w całym okresie restrukturyzacji zatrudnienia. Ze względu na trwające zwolnienia grupowe od początku roku 2000 nie byłoby zasadne przyznanie przywileju wyższej odprawy wyłącznie tym pracownikom, z którymi rozwiązano stosunki pracy po wejściu ustawy w życie. U podstaw „uregulowania z art. 3 k.c.” leży idea ochrony praw nabytych. Ustawa, wprowadzając z mocą wsteczną uregulowania korzystniejsze dla pracowników, nie narusza praw nabytych.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Zamościu, podzieliwszy w całości poczynione przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne oraz ich ocenę i kwalifikację prawną, wyrokiem z dnia 18 kwietnia 2002 r. [...] oddalił apelację pozwanego pracodawcy.

W kasacji od tego wyroku strona pozwana zarzuciła naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 49 ust. 1 i 2 w związku z art. 48 i w związku z art. 83 ustawy z 8 września 2000 r. oraz w związku z art. 3 k.c. przez przyjęcie, że przepisy ustawy, „uchwalonej 8 września 2000 r. i ogłoszonej w dniu 12 października 2000 r. obowiązywały już w dniu 31 stycznia 2000 r., czyli w dacie rozwiązania z powódką umowy o pracę”, stanowiąc podstawę do przyznania jej spornej odprawy. Na tej podstawie wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku w całości przez oddalenie powództwa i zasądzenie kosztów postępowania według norm przepisanych. Jej pełnomocnik podniósł w szczególności, że - według art. 83 ustawy - wchodzi ona w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia, tj. od 27 października, za wyjątkiem przepisów rozdziału 7, art. 65-67, art. 69 pkt 9,10 i 21, art. 70, art. 71 i art. 74, które wchodzi w życie w terminie późniejszym. Żaden z przepisów ustawy nie uzyskał mocy wstecznej. Celem ustawy, jak wynika z jej tytułu, jest komercjalizacja, restrukturyzacja i prywatyzacja przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe”. Komercjalizacja - przekształcenie przedsiębiorstwa państwowego w spółkę akcyjną, miała się rozpocząć po wejściu ustawy w życie. Dopiero po komercjalizacji następować miała restrukturyzacja skomercjalizowanego przedsiębiorstwa, czyli PKP Spółki Akcyjnej, a w jej ramach restrukturyzacja zatrudnienia. To celom restrukturyzacji za-

trudnienia miała służyć jednorazowa odprawa pieniężna. Przeciwnie wstecznemu działaniu ustawy przemawia też jej systematyka. Uprawnienie do odprawy „usytuowane jest” w rozdziale 8, zatytułowanym „Restrukturyzacja zatrudnienia”, która jest prowadzona w ramach ogólnej restrukturyzacji PKP, a ten etap następuje dopiero po skomercjalizowaniu przedsiębiorstwa. Nie uzasadnia wstecznego działania ustawy również brzmienie jej przepisów. Warunkiem nabycia prawa do jednorazowej odprawy jest brak uprawnienia do urlopu kolejowego. Przed wejściem w życie ustawy żadnemu pracownikowi urlop taki nie przysługiwał. I choć art. 51 ust. 1 ustawy odwołuje się do lat „2000-2002”, jest oczywiste, że wstecznego urlopu udzielić nie sposób. Nadto, ustawa nie zawiera przepisów, które przewidywałyby możliwość zaliczenia na poczet jednorazowej odprawy z art. 48 kwot wcześniej pobranych tytułem odprawy z ustawy o zwolnieniach grupowych i rekompensaty z Paktu gwarancji pracowniczych z 19 marca 1998 r., obowiązującego w PKP do 26 października 2000 r. Brak podstawy do ich odliczenia od kwoty jednorazowej odprawy pieniężnej powodowałby, że pracownikowi przysługiwałyby oprócz tejże odprawy także - zgodnie z zasadą ochrony praw nabytych - należności już pobrane.

Sąd Najwyższy w zwykłym składzie, przedstawiając zagadnienie prawne do rozważenia składowi powiększonemu podniósł, co następuje:

Problem czasowego zakresu stosowania art. 48 ustawy był już rozważany w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W niepublikowanych dotychczas wyrokach z dnia 10 października 2002 r., I PKN 476/01 oraz z dnia 5 grudnia 2002 r., I PKN 647/01, Sąd Najwyższy orzekł, że zakres ten obejmuje nie tylko pracowników, z którymi stosunek pracy został rozwiązany po wejściu w życie ustawy, tj. po 27 października 2000 r., ale i przed tą datą poczynając od 1 stycznia 2000 r. Przemawia za tym samo brzmienie art. 48, który prawo do odprawy wiąże z rozwiązaniem stosunku pracy w latach 2000 - 2002, a nie z datą wejścia ustawy w życie. Uprawnienie do odprawy określa się w czasie przeszłym - „rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło w latach 2000-2002” (art. 48); „z którymi w latach 2000 - 2002 został rozwiązany stosunek pracy” (art. 49 ust. 1 i 2). Dowodzi to zamiaru objęcia regulacją zdarzeń przeszłych w stosunku do daty wejścia ustawy w życie. Za taką interpretacją powołanych przepisów przemawiają reguły wykładni logicznej - „wobec użycia czasu przeszłego do zdarzeń poprzedzających dzień wejścia ustawy w życie i wskazania początkowej daty zdarzenia na rok 2000, nieracjonalne byłoby przyjąć, że przepisy zawierające tak określoną datę miałyby w tymże 2000 roku obowiązywać zaledwie dwa miesią-

ce". Także względy celowościowe potwierdzają jej zasadność, albowiem trudno byłoby za sprawiedliwe i racjonalne uznać ograniczenie świadczenia do zwolnień, które nastąpiły w okresie ostatnich dwu miesięcy roku 2000, tym bardziej, że środki finansowe na odprawy miały pochodzić z obligacji o wartości 1.100.000.000 zł wyemitowanych przez PKP SA w latach 2001 - 2002. Również data rozpoczęcia restrukturyzacji zobowiązań pieniężnych określona została na 30 czerwca 2000 r., a więc przed wejściem ustawy w życie. Pomimo, że ustawa była nowelizowana ustawami z 27 lipca 2001 (Dz.U. Nr 100, poz. 1086) oraz z 21 grudnia 2001 r. (Dz.U. Nr 154, poz. 1802), postanowienia rozdziału 8 o restrukturyzacji zatrudnienia pozostały bez zmian.

Według art. 50 ust. 3 ustawy, pracownikowi, który nabył prawo do jednorazowej odprawy nie przysługuje „żadne inne świadczenie z tytułu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy”. Wynika stąd wnioski co najmniej taki, że jeżeli pracownik pobrał odprawę na podstawie art. 8 ustawy o zwolnieniach grupowych i rekompensatę na podstawie Paktu z 19 marca 1998 r. - ich wartość podlega odliczeniu od kwoty jednorazowej odprawy pieniężnej. Można więc przyjąć, że pracowników przed datą wejścia w życie ustawy ustawodawca traktuje jako „skwitowanych” świadczeniami przysługującymi wcześniej. Za stanowiskiem strony skarżącej przemawia to, że warunkiem nabycia prawa do odprawy jest brak prawa do urlopu kolejowego. Urlop kolejowy jest nową instytucją wprowadzoną dopiero ustawą. Nadto, określenie daty wejścia ustawy w życie jest jednoznaczne. Powstaje zatem kwestia czy w oderwaniu od treści art. 83 należy nadać moc wsteczną art. 48 ustawy ze względu na treść i cel. Użyty w art. 48 ustawy zwrot „z którymi rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło w latach 2000-2002” nie jest jednoznaczny, gdyż można go też rozumieć jako „w roku 2000, jednakże nie wcześniej niż od dnia wejścia ustawy w życie, a więc od dnia 27 października 2000 r.” Zasądzenie pracownikom, którzy otrzymali już odprawy, odprawy uzupełniającej czy dodatkowej nie ma uzasadnienia aksjologicznego, gdyż nie byli oni pozbawieni osłony socjalnej.

W konkluzji Sąd stwierdził, że jedynie wykładnia językowa przemawia za przyjęciem tezy, iż jednorazowa odprawa przysługuje wszystkim pracownikom zwalnianym z pracy w 2000 r. Przeciwno niej świadczą przepisy przejściowe (art. 83), cel ustawy i jej systematyka, a także brak przepisów o zaliczalności pobranych świadczeń na poczet jednorazowej odprawy.

Sąd Najwyższy w składzie powiększonym zważył, co następuje:

1. Ustawa z 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” była dotychczas nowelizowana pięciokrotnie - ustawami: z 27 lipca 2001 r. (Dz.U. Nr 100, poz. 1086), z 21 grudnia 2001 r. (Dz.U. Nr 154, poz. 1802), z 30 października 2002 r. (Dz.U. Nr 205, poz. 1730), z 5 grudnia 2002 r. (Dz.U. Nr 240, poz. 2055) i z 28 marca 2003 r. (Dz.U. Nr 80, poz. 720). Ostatnią z wymienionych ustaw zmieniono, między innymi, art. 48 i art. 49, zastępując wyrazy „w latach 2000-2002” wyrazami „w latach 2000-2003”. Ponieważ podstawę rozstrzygnięcia sprawy z powództwa Genowefy B. stanowiły przepisy ustawy w brzmieniu obowiązującym przed 31 grudnia 2001 r., rozpoznając zagadnienie prawne należało uwzględnić stan prawny z tej daty (co zresztą dla *meritum* rozważań nie ma żadnego znaczenia).

2. Za przyjęciem tezy, że jednorazowa odprawa pieniężna przewidziana w art. 48 ustawy przysługuje każdemu pracownikowi zwolnionemu z pracy w 2000 r., tj. po 31 grudnia 1999 r., przemawiają mocno, choć wyłącznie, argumenty językowe. Przepisy rozdziału 8 ustawy, zatytułowanego „Restrukturyzacja zatrudnienia”, przewidują szczególne świadczenia dla pracowników, z którymi rozwiązanie stosunku pracy „nastąpiło” (art. 48) albo z którymi stosunek pracy „został” rozwiązany (art. 49) w latach 2000 - 2002 z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Odczytując te przepisy wprost, należałoby - *prima facie* - przyjąć, że chodzi o ustanie zatrudnienia w jakimkolwiek dniu kalendarzowym w kalendarzowych latach 2000, 2001 i 2002, a zatem od 1 stycznia do 31 grudnia. Zgodzić się jednak wypada z twierdzeniem, iż ich brzmienie nie jest, wbrew pozorom, jednoznaczne. Uwzględniając bowiem treść art. 83 ustawy, trudno dostrzec brak logiki w tym, by zwrot „w latach 2000-2002” rozumieć „w roku 2000 jednakże nie wcześniej niż od dnia 27 października - wejścia ustawy w życie”. Użycie czasu przeszłego w odniesieniu do określenia warunku nabycia prawa do uprawnień, jakim jest rozwiązanie stosunku pracy, może wprawdzie świadczyć o zamiarze objęcia regulacją zdarzeń przeszłych, ale tak wyrażoną wolę (zamiar) ustawodawcy w interpretacji tworzonych przez niego przepisów uwzględnić należy z dużą ostrożnością. Trafne jest przy tym spostrzeżenie, że w art. 48 (i w art. 49) chodzi nie tyle o czas przeszły, ile o tryb dokonany. W odniesieniu bowiem do warunków nabycia prawa do urlopu kolejowego (art. 51 ust. 1) i świadczenia przedemerytalnego (art. 58 ust. 1), także przysługujących w latach 2000 - 2002, ustawodawca użył trybu

niedokonanego. Nadto, w art. 32 ust. 2 pkt 2 określającym cele, na które mogą być przeznaczone środki pochodzące z emisji obligacji, użyty został czas przeszły (tryb dokonany) w odniesieniu tylko do świadczenia przedemerytalnego - „dla osób zwolnionych w 2000 r.” i niedokonany w odniesieniu do pozostałych uprawnień - „dla pracowników zwalnianych w latach 2000 - 2002”. Warto też podnieść pewien bałagan i niefrasobliwość ustawodawcy w zakresie użycia form gramatycznych, poprawności merytorycznej oraz formalnej w redagowaniu przepisów rozdziału 8. I tak np. art. 50 ust. 2 i art. 53 odsyłają do art. 49 jako do przepisu, „w którym mowa” o jednorazowej odprawie pieniężnej. Jest w nim rzeczywiście mowa o jednorazowej odprawie pieniężnej, ale tylko o jej wysokości. Prawo do odprawy przewiduje bowiem art. 48. Poza tym, przesłanki nabycia prawa do jednorazowej odprawy pieniężnej - pozytywne i negatywne - zostały określone nie tylko w art. 48, ale także w art. 50 ust. 1, 2 i 3, co dodatkowo nie pozwala z pełnym zaufaniem odnieść się do rezultatów wykładni tylko językowej.

3. Do rangi zasadniczego argumentu na rzecz stanowiska o wstecznym obowiązywaniu ustawy w zakresie restrukturyzacji zatrudnienia (jej rozdziału 8) wyniesiony został przez orzekające w sprawie Sądy pierwszej i drugiej instancji art. 3 k.c. Jak się wydaje, przepis ten został w sprawie zastosowany niewłaściwie. Podstawową regułą kolizyjną jest zasada, że ustawa nie działa wstecz. Art. 3 k.c. nie wprowadza od niej wyłomu, lecz przeciwnie - potwierdza ją. Akt prawny wchodzi w życie z dniem jego ogłoszenia (dzień wydania organu promulgacyjnego). W przepisach wprowadzających może być oznaczona inna data wejścia w życie bądź to całego aktu prawnego bądź poszczególnych jego przepisów. Na ogół data wejścia ustawy w życie jest późniejsza od daty jej publikacji. W takich razach problem wstecznego działania prawa w ogóle nie powstaje. Co najwyżej kwestyjna może być długość *vacatio legis*. Ustawa może jednak, choć nie powinna, określać wcześniejszą niż dzień publikacji datę jej obowiązywania. Dopiero wówczas powstaje problem wstecznego działania prawa. Art. 3 k.c. nie wprowadza żadnych innych, swoistych dla prawa cywilnego reguł kolizyjnych, funkcjonujących w oderwaniu od przyjętych powszechnie (por. wyroki SN: z 27 kwietnia 1977 r., III CZP 15/77, OSNCP 1978 nr 1, poz. 2; z 22 kwietnia 1987 r., II CR 51/87, OSNCP 1988 nr 10, poz. 144; z 23 czerwca 1999 r., I CKN 63/98, OSNC 2000 nr 1, poz. 14 oraz uchwały: z 17 maja 1990 r., III CZP 24/90, OSNCP 1991 nr 2-3, poz. 18; z 22 grudnia 1997 r., III CZP 61/97, OSNC 1998 nr 5, poz. 75; z 5 lipca 2002 r., III CZP 36/02, OSNC 2003 nr 4, poz. 45). Przy tym dotyczy

on tylko takich sytuacji, gdy ustawa określa w przepisach przejściowych datę jej wejścia w życie wcześniejszą od daty opublikowania aktu prawnego w Dzienniku Ustaw lub Monitorze Polskim albo nie określa jej w ogóle. Taka sytuacja w przypadku ustawy z dnia 8 września 2000 r. nie występuje. Art. 83 ustawy jest w swej treści jednoznaczny - ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia, z wyjątkiem „rozdziału 7, art. 65-67, art. 70”, „które wchodzi w życie w terminie, o którym mowa w art. 8 ust. 3” (pierwszy dzień miesiąca przypadającego po dniu wydania postanowienia o wpisie PKP SA do rejestru handlowego), art. 69 pkt 10, który wchodzi w życie z dniem 31 grudnia 2000 r., art. 69 pkt 9 i 21 oraz art. 74, które wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2001 r., art. 71, który wchodzi w życie „w terminie, o którym mowa w art. 8 ust. 3, jednak nie wcześniej niż dnia 2 stycznia 2001 r.” Art. 3 k.c. został przeto w sprawie zastosowany błędnie. Rozważania nad brzmieniem i celem ustawy w aspekcie uzasadnienia wstecznego działania niektórych jej przepisów są bezprzedmiotowe. Chyba, że większości przepisów rozdziału 8, w opozycji do systematyki ustawy, przyzna się charakter i znaczenie przepisów przejściowych.

Gdyby jednak nawet przyjąć, pomimo wyraźnego określenia czasu wejścia przepisów ustawy w życie (art. 83), że art. 3 k.c. powinien znaleźć zastosowanie do uzasadnienia „wstecznego” obowiązywania przepisów rozdziału 8, to bezpodstawne jest odwoływanie się do idei ochrony praw nabytych. Ustawa nie narusza żadnych nabytych praw pracowników PKP, albowiem przed jej wejściem w życie (przed 27 października 2000 r.) nie mieli oni prawa do jednorazowej odprawy pieniężnej wprowadzonej dopiero w art. 48 tej ustawy. Przy tym, to właśnie zasada *lex retro non agit*, a nie *lex retro agit* służy ochronie praw nabytych (por. uchwała SN z 30 maja 1996 r., III CZP 41/96, OSNC 1996 nr 10, poz. 127). Nie można wobec tego stosować retroakcji w celu ochrony tychże praw (tu poza wszystkim nieistniejących).

4. Uprawnienia przewidziane w rozdziale 8 ustawy łączą się z komercjalizacją i restrukturyzacją przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” i nie mogą przypadać na czas poprzedzający te procesy (a także - *de lege lata* - przypadający po ich zakończeniu). Restrukturyzacja zatrudnienia to etap następujący po komercjalizacji PKP, czyli po przekształceniu przedsiębiorstwa państwowego w jednoosobową spółkę akcyjną Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy, „komercjalizacji PKP dokonuje minister właściwy do spraw transportu w terminie 3 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy”, tj. w terminie do 27 stycznia 2001 r. Po skomercjalizowaniu przedsiębiorstwa następuje etap restrukturyzacji - organizacyjnej, finanso-

wej, majątkowej i zatrudnienia - powstałej z niego spółki. Restrukturyzacja organizacyjna, polegająca na utworzeniu przez PKP SA spółek przewozowych (art. 14) i spółki akcyjnej do prowadzenia działalności w zakresie zarządzania liniami kolejowymi (art. 15), ma być przeprowadzona w terminie 6 miesięcy od dnia jej wpisu do rejestru handlowego (art. 16). Restrukturyzacja majątkowa następuje z dniem wejścia ustawy w życie (34 ust. 1). Wymieniona w art. 22 ust. 1 ustawy (w pierwotnym brzmieniu) data 30 czerwca 2000 r. nie jest datą rozpoczęcia restrukturyzacji finansowej. Określa ona jedynie termin dla ustalenia stanu zobowiązań pieniężnych w celu przeprowadzenia ich restrukturyzacji w przyszłości - od daty wejścia ustawy w życie. Za takim rozumieniem tego przepisu przemawia uregulowanie „losów” zobowiązań powstałych po 1 lipca 2000 r., a przed wejściem ustawy w życie (art. 23 ust. 2), a także nowe jego brzmienie nadane mu ustawą z 28 marca 2003 r. Skoro więc zarówno komercjalizacja jak i restrukturyzacja organizacyjna, majątkowa i finansowa PKP następują po wejściu ustawy w życie, dlaczego funkcjonalnie z nimi związana - na tym etapie przekształceń PKP - restrukturyzacja zatrudnienia miałaby je poprzedzać ?

Pogląd przeciwny byłby uprawniony tylko wówczas, gdyby oderwać restrukturyzację zatrudnienia od celów ustawy i przyjąć, że celem regulacji zawartej w rozdziale 8 jest zagwarantowanie takich samych uprawnień wszystkim pracownikom zwalnianym z pracy w PKP z przyczyn dotyczących pracodawcy, a zatem także wyrównanie poziomu finansowych osłon dla zwalnianych z pracy pracowników w różnych okresach restrukturyzacji. Taka teza nie jest zasadna. Zwolnienia z przyczyn ekonomicznych następowały w PKP także przed wejściem ustawy w życie, a zatem bez związku z jego komercjalizacją i prywatyzacją, choć w związku z podzielonym na etapy programem restrukturyzacji Polskich Kolei Państwowych jako przedsiębiorstwa państwowego. Świadczą o tym choćby kolejne Pakty gwarancji pracowniczych, w tym także ostatni - z 19 marca 1998 r. Pakt ten kształtował uprawnienia pracowników zwalnianych z pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy korzystniej niż przepisy powszechnie obowiązujące, wprowadzając, między innymi, dodatkowe świadczenie - rekompensatę pieniężną. Obowiązywał on do 26 października 2000 r., tj. do dnia poprzedzającego wejście ustawy w życie. Logicznie i funkcjonalnie rzecz biorąc, przepisy ustawy zastępują jego postanowienia w przedmiocie preferencyjnego ukształtowania prawa do świadczeń z tytułu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy. Stanowi to istotny argument przeciwko nadawaniu przepisom roz-

działu 8 ustawy „mocy wstecznej”. Tym bardziej, że objęcie tą regulacją tych tylko pracowników, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane przed rozpoczęciem komercjalizacji między 1 stycznia a 26 października 2000 r., pominięcie zaś wszystkich tych, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane z takich samych przyczyn przed 1 stycznia 2000 r. można by zakwestionować w aspekcie zasady równego traktowania pracowników.

5. Rozpoczęcie emisji obligacji w 2001 r. z ich przeznaczeniem, między innymi, na świadczenia „dla osób zwolnionych z PKP w 2000 r., wypłacane w latach 2000 - 2001” (art. 32 ust. 1 i ust. 2 pkt 2 ustawy) nie stanowi argumentu na rzecz tezy, że prawo do jednorazowej odprawy pieniężnej przysługiwało przed 27 października 2000 r. Zwrot „dla osób zwolnionych z PKP w 2000 r., wypłacane w latach 2000 - 2001” dotyczy tylko świadczenia przedemerytalnego, które przewidziane jest w ustawie z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 58, poz. 514 ze zm.). W odniesieniu do jednorazowej odprawy użyty został zwrot „dla pracowników zwalnianych w latach 2000 - 2002”. Rozpoczęcie emisji obligacji dopiero w 2001 r. może przemawiać właśnie za powstaniem uprawnień do nowych świadczeń wprowadzonych ustawą (jednorazowa odprawa i urlop kolejowy) od jej wejścia w życie.

6. Warunkiem nabycia prawa do jednorazowej odprawy pieniężnej jest niespełnienie warunków „umożliwiających uzyskanie prawa do emerytury, urlopu kolejowego lub świadczenia przedemerytalnego”. Warunek niespełnienia przesłanek umożliwiających uzyskanie prawa do urlopu kolejowego nie mógł być spełniony przed wejściem ustawy w życie, albowiem urlop tego rodzaju został wprowadzony dopiero przez tę ustawę (art. 51 ust. 1). Pracownicy zwolnieni z pracy przed 27 października 2000 r. nie mogli zatem spełniać wszystkich ustawowych warunków nabycia prawa do jednorazowej odprawy pieniężnej. Niespełnienie warunków do nabycia prawa do urlopu kolejowego nie mogło i nie może być *ex post* kryterium oceny prawa do odprawy. Przyjmując wsteczne działanie przepisów wprowadzających uprawnienie do jednorazowej odprawy, należałoby konsekwentnie przyjąć, że także prawo do urlopu kolejowego istnieje od 1 stycznia 2000 r. Jeżeli wsteczne udzielenie urlopu nie jest możliwe, a nie jest, to dla tych pracowników, którzy przed wejściem ustawy w życie spełniali warunki nabycia do niego prawa powinien być w ustawie przewidziany jakiś jego ekwiwalent.

7. Ważkim argumentem przemawiającym za obowiązywaniem art. 48 ustawy od dnia jej wejścia w życie jest brak przepisów regulujących „rozliczenie” świadczeń pobranych z tytułu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy i jednorazowej odprawy pieniężnej. Zgodnie z art. 50 ust. 3 ustawy, pracownikom, którzy nabyli prawo do jednorazowej odprawy nie przysługuje odprawa na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy o zwolnieniach grupowych, „ani żadne inne świadczenie z tytułu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy”. Innymi świadczeniami były - przewidziana w Pakcie gwarancji pracowniczych rekompensata oraz odszkodowanie określone w § 6 ponadzakładowego układu zbiorowego pracy dla pracowników przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe” z 4 stycznia 1999 r. Pracownicy, którzy pobrali odprawę, rekompensatę i odszkodowanie (nie obowiązywał zakaz kumulacji tych świadczeń) powinni je zatem zwrócić. Przepisy kodeksu cywilnego o zaliczeniu zapłaty (art. 451 k.c. w związku z art. 300 k.p.) nie miałyby w tym przypadku zastosowania, albowiem dotyczą one sytuacji, gdy dłużnik ma kilka długów względem tego samego wierzyciela. O „zaliczeniu” świadczeń pobranych na poczet jednorazowej odprawy można więc zasadnie mówić tylko w znaczeniu potocznym. Jakkolwiek odprawy nie mają charakteru wynagrodzeniowego, w orzecznictwie przyjmowało się dotychczas, że jako „inne świadczenia związane z pracą” podlegają ochronie na równi z wynagrodzeniem za pracę (por. wyroki: SN z 25 listopada 1982 r., I PRN 118/82, ONSC 1983 nr 7, poz. 102; z 9 maja 1991 r., I PR 482/90, PiZS 1991 nr 11, s. 65; SA w Gdańsku z 29 sierpnia 1994 r., III APr 44/94, OSA 1994 nr 10, poz. 79). Dlatego do „rozliczenia” odpraw nie mogłyby być stosowane przepisy o potrąceniu bez tytułu wykonawczego (art. 87 k.p.) lub zgody pracownika (art. 91 k.p.). Świadczenia wypłacone pracownikom, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane przed dniem wejścia w życie ustawy, były świadczeniami należnymi. Tak więc i przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 k.c. w związku z art. 300 k.p.) nie mogłyby stanowić podstawy prawnej żądania zwrotu odprawy, rekompensaty i odszkodowania. W tej sytuacji, wobec braku podstawy prawnej, wątpliwa byłaby dopuszczalność pomniejszenia jednorazowej odprawy pieniężnej przez pracodawcę, a nawet przez sądy, o kwoty pobranych wcześniej świadczeń. Zgody pracowników na potrącenie z jednorazowej odprawy pieniężnej pobranych wcześniej należności trudno oczekiwać, na co wskazują powództwa o wypłatę świadczeń na wszystkich możliwych podstawach prawnych, w tym także § 6 ponadzakładowego układu zbiorowego pracy dla pracowników PKP (por. uchwała SN z

16 kwietnia 2003 r., III PZP 4/03, OSNP 2003 nr 20, poz. 482 oraz wyrok z 10 października 2003 r., I PK 313/02, niepublikowany). Prowadziłoby to do niczym nieusprawiedliwionego uprzywilejowania pracowników, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane w okresie między 1 stycznia a 26 października 2000 r., a w konsekwencji do dyskryminacji zarówno tych, którzy zostali zwolnieni z pracy po 26 października 2000 r. jak i tych, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane przed 1 stycznia 2000 r.

8. Trudno bez zastrzeżeń podzielić pogląd, że „wsteczne” działanie art. 48 ustawy uzasadniają względy sprawiedliwości i równości. Jak już wyżej wskazano, nie jest tak, że zwolnienia grupowe rozpoczęto w PKP od roku 2000. Rozpoczęto je wraz z restrukturyzacją tego przedsiębiorstwa (poprzedzającą jednak komercjalizację), a więc już z końcem lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Wszyscy pracownicy, z którymi stosunki pracy rozwiązano z przyczyn dotyczących pracodawcy korzystali z osłony socjalnej, choć w różnych okresach na różnych podstawach prawnych i w różnym zakresie. Przyznanie „przywilejów” wynikających z ustawy pracownikom zwolnionym z pracy przed dniem wejścia tejże ustawy w życie, z ograniczeniem ich do osób zwolnionych w 2000 r., generowałoby problem pokrzywdzenia pracowników, z którymi stosunki pracy rozwiązano wcześniej, przed 1 stycznia 2000 r. Podnieść wypada i to, że ustawodawca dość „swobodnie” rozdziela świadczenia związane z restrukturyzacją PKP, nie czyniąc założeń, aby pracownicy otrzymywali równe korzyści przez cały jej okres objęty ustawą. Jednorazowa odprawa przysługuje w latach 2000-2003 (art. 48), prawo do jednorazowego szkolenia mają pracownicy zwolnieni w latach 2000-2002 (art. 56 ust. 1 i 5), prawo do urlopu kolejowego przysługuje pracownikowi, któremu w latach 2000 - 2001 brakuje nie więcej niż 3 lata do nabycia prawa do emerytury (art. 51 ust. 1), a świadczenie przedemerytalne - pracownikom zwolnionym z PKP po 18 maja 2000 r., a przed 1 stycznia 2001 r. (art. 58 ust. 1).

9. Ważąc względy społeczne, za przyjęciem, że prawo do jednorazowej odprawy pieniężnej przysługuje pracownikom, z którymi stosunki pracy zostały rozwiązane przed dniem wejścia ustawy w życie (między 1 stycznia a 26 października 2000 r.), mogłaby przemawiać tylko potrzeba zachowania spokoju społecznego. Jest to, jak pokazuje doświadczenie życiowe, racja wątpliwa. Na drugiej szali należałoby postawić przede wszystkim stan finansów publicznych i wynikający stąd fiskalizm wyrażający się w ograniczaniu dochodów indywidualnych obywateli bezpośrednio - poprzez eliminację niektórych świadczeń lub zmniejszenie wysokości innych (w tym

także świadczeń z zabezpieczenia społecznego) oraz pośrednio - poprzez rozszerzenie obowiązku podatkowego osób fizycznych (np. likwidacja ulg), a także zmniejszenie wydatków na ogólne cele społeczne (nauka, kultura, ochrona zdrowia). Trafnie podniósł Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia, że odpowiedzialność Skarbu Państwa za wykupienie obligacji sprzed prywatyzacji PKP SA to obciążenie dla całego społeczeństwa.

Ustawa przewiduje bardzo korzystne i ponadstandardowe świadczenia dla pracowników PKP zwalnianych z pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy. Uwzględniając art. 216 ust. 1 Konstytucji, zgodnie z którym „środki finansowe na cele publiczne są gromadzone i wydatkowane w sposób określony w ustawie”, uzasadniona jest ścisła, restryktywna wykładnia przepisów ustawy z 8 września 2000 r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe”, ograniczająca dodatkowe uprawnienia pracowników do świadczeń wyraźnie z nich wynikających.

10. W sposób podobny do restrukturyzacji Polskich Kolei Państwowych, nie tylko ze względów ekonomicznych i organizacyjnych, ale także społecznych i politycznych, przeprowadzana jest restrukturyzacja górnictwa. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003 - 2006 (Dz.U. Nr 210, poz. 237), obowiązująca w zamkniętym okresie, w art. 54 (zamieszczonym w przepisach przejściowych i końcowych) stanowi, że przewidziane w niej świadczenia osłonowe i aktywizujące - adaptacyjne przysługują pracownikom przedsiębiorstw górniczych od 1 stycznia 2004 r. Z regulacji tej można pośrednio wnioskować, że o ile wolą ustawodawcy jest przyznanie świadczeń związanych z restrukturyzacją przedsiębiorstw państwowych w innej dacie niż wejście ustawy w życie, daje temu w sposób jednoznaczny wyraz w przepisach przejściowych i końcowych danego aktu prawnego. Można też wnosić, że górników, którzy zostali zwolnieni z pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy przed 1 stycznia 2004 r. ustawodawca uznał za „skwitowanych” świadczeniami przewidzianymi w ustawach - najpierw z dnia 27 sierpnia 1997 r. o restrukturyzacji finansowej jednostek górnictwa węgla kamiennego oraz o wprowadzeniu opłaty węglowej (Dz.U. Nr 113, poz. 735), następnie z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz.U. Nr 162, poz. 1112), a jeszcze wcześniej - ustawie o zwolnieniach grupowych.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy na przedstawione mu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne udzielił odpowiedzi jak w uchwale.

=====